

PROBLEMI PONAŠANJA KOD DJECE I MLADIH - DOPRINOS SOCIODEMOGRAFSKIH OBILJEŽJA, ZADOVOLJSTVA OBITELJI I SOCIJALNE PODRŠKE

MIRA KLARIN
MARTINA MILETIĆ
SLAVICA ŠIMIĆ ŠAŠIĆ

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja
Sveučilište u Zadru

UDK 159.922.7/.8-056.49
DOI: 10.15291/magistra.2818
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1.12.2018.

Prihvaćeno: 8.2.2019.

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi ulogu sociodemografskih obilježja, zadovoljstva obitelji i socijalne podrške u problemima u ponašanju djece i mladih. U tu svrhu provedeno je istraživanje na 208 učenika 4-tih razreda osnovne škole prosječne dobi 10,12 godina i 8-ih razreda osnovne škole prosječne dobi 14,14 godina pomoću sljedećih mjernih instrumenata: Skale socijalne podrške, Skale financijske dostupnosti, Skale samoprocjene ponašanja mladih i Skale zadovoljstva obitelji. Rezultati dobiveni istraživanjem vode zaključku da su eksternalizirani problemi u ponašanju češći kod starije djece/mladih koji su ujedno manje zadovoljni obitelji u odnosu na mlađu djecu. U internaliziranim problemima u ponašanju nije zabilježena značajna razlika s obzirom na dob. Razlike s obzirom na spol također nisu zabilježene. Ispitujući korelaciju među internaliziranim problemima ponašanja značajna je povezanost s zadovoljstvom obitelji, financijskom dostupnošću i socijalnom podrškom. Hijerarhijska regresijska analiza pokazuje da zadovoljstvo obitelji i socijalna podrška samostalno objašnjava 31% zajedničke varijance internaliziranih problema u ponašanju kod djece i mladih. Značajni korelati eksternaliziranih problema u ponašanju zadovoljstvo su obitelji i socijalna podrška, a u završnom koraku zadovoljstvo obitelji 18% samostalno doprinosi objašnjenju varijance eksternaliziranih problema u ponašanju kod djece i mladih.

KLJUČNE RIJEČI: *problemi u ponašanju, zadovoljstvo obitelji, socijalna podrška, financijska dostupnost*

UVOD

Stručnjaci iz različitih područja znanosti i disciplina nude velik broj definicija i klasifikacija problema u ponašanju, ali ne postoji niti jedna općeprihvaćena. Najčešće korištena definicija kod nas jest ona koju je ponudio Uzelac (1995) smatrajući da je problematično ponašanje ono koje se značajno razlikuje od svakodnevnog ponašanja mladih određenog područja, koje je opasno za osobu koja iskazuje takav oblik ponašanja i njezinu okolinu te koje zahtjeva stručnu pomoć radi uspješne socijalizacije te osobe. Neki autori probleme u ponašanju smatraju prijestupničkim ponašanjem, emocionalnim teškoćama ili pak poremećajima regulacije (Greenspan i Wieder 2003). Razmatrajući klasifikacije problema u ponašanju možemo zaključiti da zbog velike obuhvatnosti problema niti jedna ne zadovoljava sve kriterije u potpunosti. Psihijatrijske ustanove u Americi najčešće koriste klasifikaciju Dijagnostičkog i statističkog priručnika (DSM-IV, Američka psihijatrijska udruga, 1996), odnosno Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje (DSM-5, Američka psihijatrijska udruga 2014) te Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema (MKB-10) (Svjetska zdravstvena organizacija 2012). No najučestalije korištena klasifikacija problema u ponašanju djece i mladih je Achenbachova (1966), a to je na internalizirane i eksternalizirane probleme (Klarin i Đerđa 2014).

Internalizirani problemi u ponašanju specifični su zbog svoje teže uočljivosti okolini (Novak i Bašić 2008; Poredski 2015; Krstanović 2016; Macuka 2016) i pasivnosti koja se iskazuje tako što dijete ima problema samo sa sobom (Macuka 2016). Depresivnost, anksioznost, povučенost i somatizacija internalizirani su oblici problema u ponašanju kod djece i mladih.

Depresivnim djetetom smatramo ono koje je dugoročno i učestalo nezainteresirano za uobičajene aktivnosti te iskazuje emocije poput žalosti i tuge. Sve je to popraćeno problemima sa spavanjem te gubitkom samopouzdanja, koncentracije i apetita (Nikolić i Marangunić 2004). Broj djece koja imaju problema s depresijom u porastu je tijekom razdoblja adolescencije, pri čemu je ta pojavnost veća kod djevojčica, koje simptome depresije iskazuju na pasivan način povučenošću i tugom, a dječaci na aktivan, impulzivnošću i agresijom (Klarin i Đerđa 2014).

Anksioznost ili tjeskoba najzastupljeniji je problem u ponašanju s kojim se svakodnevno suočava velik broj djece i mladih (Nikolić i Marangunić 2004; Novak i Bašić 2008; Krstanović 2016). To je reakcija izazvana osjećajem straha zbog nečega što toj osobi predstavlja traumu ili opasnu situaciju, a iskazuje se i somatskim

poteškoćama poput jakog lupanja srca, nedostatka zraka, znojenja i uznemirenosti (Nikolić i Marangunić 2004). Razlikujemo više oblika anksioznosti koja se ponekad mogu pojaviti zajedno ili uz simptome depresije (Oatley i Jenkins 2003). Begić (2014) smatra da će trećina djece koja ukazuju na tjeskobne simptome u djetinjstvu imati psihički odraz tih problema u odrasloj dobi.

Dijete koje je usamljeno, izolirano i previše mašta smatramo povučenim djetetom (Poredski 2015). Takvo dijete izdvaja se od svojih vršnjaka jer je previše sramežljivo i želi izbjeći negativne reakcije ili ga vršnjaci ne prihvaćaju jer smatraju da iz nekog razloga ne pripada njihovom društvu (Poredski 2015). Usprkos tomu što mnogi imaju predodžbu o povučenosti kao negativnom i društveno sputavajućem ponašanju, na neki je način i crta karaktera pa ukoliko nije previše dominantna ne mora biti toliko negativna za svako dijete (Šturlić 2015).

Somatski simptomi su reakcija na emocionalne čimbenike, a zahvaćaju jedan sustav organa (Vulić-Prtorić 2005). Dijete koje se učestalo žali na mučninu, umor te bol u zglobovima, trbuhu, grudima i glavi ima somatizacijske probleme u ponašanju. Rezultati desetogodišnjeg istraživanja u Finskoj ukazuju da se simptomi somatizacije povećavaju s dobi (Santalahti; Aromaa; Sourander; Helenius i Piha 2005).

Eksternalizirane probleme u ponašanju iskazuju djeca koja ne upravljaju adekvatno negativnim emocijama, već ih manifestiraju društvenim odnosima agresivnošću i delinkvijencijom. Takvi problemi učestaliji su kod dječaka, a kod neke su djece vidljivi već u predškolskom razdoblju kao česte promjene raspoloženja, razdražljivost, napetost i slično (Mihić i Bašić 2008).

Autori definiraju agresivnost na različite načine. Tako, primjerice, Đuretić (2016) smatra da je to oblik ponašanja s ciljanom namjerom uništenja, a Essau i Conradt (2006) agresivnost definiraju kao ponašanje sa specifičnom tendencijom nanošenja štete nekoj osobi ili objektu. Razlikujemo fizičku i verbalnu agresivnost (Opić 2007), pri čemu dječaci više iskazuju fizičku agresivnost, a djevojčice verbalnu (Vasta, Haith i Miller 2005). Neki autori agresivnost dijele na emocionalnu i instrumentalnu (Hartup 1974). Premda rezultati brojnih istraživanja potvrđuju kako je agresivnost prirodni i normalan oblik ponašanja (Essau i Conradt 2006), postoji niz drugih faktora koji potiču njezin razvoj kod djece i mladih poput obiteljskih odnosa i televizijskog nasilja (Gentile; Lynch; Linder i Walsh 2004; Huesmann i Taylor 2006).

Delinkvijencija je neprihvatljivo ponašanje koje se pojavljuje u različitim oblicima (Ricijaš 2009). Maloljetnici delinkvijenciju iskazuju na različite načine, a

klasificiramo je na teška, srednja i lagana djela. Razlog delikventnom ponašanju može biti situacija u kojoj se mladi zateknu ili visoka impulzivnost i minorna samokontrola (Ricijaš 2009).

PROBLEMI U PONAŠANJU I SOCIODEMOGRAFSKA OBILJEŽJA

Sociodemografska obilježja poput dobi, spola, školskog uspjeha, socioekonomskog statusa i mjesta življenja smatramo opisnim karakteristikama po kojima se djeca i mladi međusobno razlikuju, te samim time postoji mogućnost da utječu na njihovo ponašanje.

Rezultati brojnih istraživanja ukazuju da je kod djece i mladih s porastom dobi vidljivo povećanje količine agresivnosti (Eron i sur. 1983, prema Vasta i sur. 2005), depresije i anksioznosti (Macuka 2016), delinkvencije (Ljubotina i Galić 2002) te somatskih simptoma (Vulić-Prtorić 2005). To potvrđuje i istraživanje koje su proveli Stojković, Dimoski i Eminović (2013) u kojem su sudjelovali učenici 5., 6. i 7. razreda, s razmakom od godinu dana među ispitivanjem. Rezultati ukazuju na povećanje učestalosti pojave problema u ponašanju s porastom dobi.

Spolne razlike vidljive su kod internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju. Istraživanja su pokazala da dječaci imaju veću sklonost iskazivanju eksternaliziranih problema u ponašanju (Mihić i Bašić 2008; Novak i Bašić 2008), a djevojčice internaliziranih problema u ponašanju (Glavina i Keresteš 2007). Macuka (2016) razlike u internaliziranim problemima u ponašanju objašnjava time što je odgoj djevojčica takav da se potiče njihova empatičnost i ovisnost o drugima (Škrokov 2014). Nadalje, Opić (2007) veću pojavnost eksternaliziranih problema u ponašanju kod dječaka objašnjava time što su oni u usporedbi s djevojčicama skloniji fizičkoj agresivnosti. Neki autori smatraju da dječaci očekuju nižu razinu neodobravanja te nisu zabrinuti pokudama u istoj mjeri koliko i djevojčice. U tom kontekstu spominju se *neprijateljske atribucije* koje su veće kod dječaka (Essau i Conradt, 2006; Vasta i sur. 2005).

Velik broj autora navodi slabiji školski uspjeh kao jedan od prediktora pojave problema u ponašanju kod djece i mladih (Kranželić Tavra 2002). To potvrđuje i istraživanje provedeno na području Splitsko-dalmatinske županije u kojem je sudjelovalo 427 učenika 7. i 8. razreda koje je pokazalo da učenici koji ukazuju na probleme u ponašanju imaju slabiji školski uspjeh (Mikas 2012). Neki autori skloniji su zaključku da problemi u ponašanju prethode poteškoćama u školi

(Essau i Conradt 2006). Čini se da je o uzročno posljedičnom odnosu između školskog postignuća i problema u ponašanju teško zaključivati osobito ukoliko su rezultati istraživanja korelacijskog tipa.

Socioekonomski status (SES) je sociodemografsko obilježje koje se najčešće mjeri prihodima, radnim statusom i stupnjem obrazovanja (Škrokov 2014). Pokazalo se da SES obitelji već od rođenja determinira socijalno i psihičko stanje djeteta (van Oort, van der Ende, Wadsworth, Verhulst i Achenbach 2011). Rezultati istraživanja koje su proveli Stubbs, Ledić, Rubil i Zrinščak (2017) pokazali su da Hrvatska pripada zemljama s najvećom stopom dječjeg siromaštva s vjerojatnošću od 71% da će dijete koje je bilo siromašno 2010. godine živjeti u siromaštvu i 2013. godine. Odrastanje u siromaštvu nepovoljno utječe na svako dijete stvarajući negativne obiteljske odnose zbog čega se takva djeca teže socijalno prilagođavaju. Duljina trajanja perioda oskudice neke obitelji određuje koliko će se takvo stanje negativno odraziti na psihofizičko stanje nekog djeteta (Seccombe 2000, prema Čudina-Obradović i Obradović 2006). Longitudinalno istraživanje u kojem su sudjelovale majke iz National Longitudinal Study of Youth – Child Supplement (NLSYCS) pokazalo je da su djeca iz obitelji s niskim SES-om tijekom svih pet godina imala više problema u ponašanju, te da roditelji iz takvih obitelji doživljavaju ekonomski stres (McLeod i Shanahan 1996).

Mjesto življenja značajno je za ponašanje svakog djeteta jer ono velik dio svog vremena provodi u prostorima okolišnih čimbenika u kojima kvaliteta zraka, namještaja, gradnje, pojedina oštećenja ili buka mogu utjecati na njegovo zdravlje (Artuković 2015). Razlike života u urbanom i ruralnom području su sve manje zbog različitih čimbenika. Neka istraživanja pokazala su da djeca koja žive u gradu imaju više eksternaliziranih problema u odnosu na vršnjake iz ruralnih sredina (Škrokov 2014).

PROBLEMI U PONAŠANJU I OBITELJSKE INTERAKCIJE

Ponašanje djeteta rezultat je interakcije između njegovih osobnih značajki i okoline (Vulić-Prtorić 2002). Pritom je obitelj proksimalan faktor koji čini dio te okoline. Obiteljske interakcije značajne su za svako dijete jer ono u komunikaciji s članovima svoje obitelji razvija socijalne vještine koje koristi interakcijom s vršnjacima (Deković i Janssens 1992; Parker i Asher 1993). Isto tako, obitelj ima značajnu ulogu u razvoju djetetova povjerenja, zadovoljstva i samopouzdanja

(Previšić 2003). Istraživanja su pokazala da su obiteljske interakcije u korelaciji s internaliziranim i eksternaliziranim problemima u ponašanju (Reitz Deković i Meijer 2006; Van den Akker; Deković i Prinzie 2010). Snažna roditeljska psihološka kontrola potiče razvoj agresivnog (Kuterovac-Jagodić i Keresteš 1997), depresivnog i anksioznog ponašanja (Vulić-Prtorić 2002). Velik broj djece koja iskazuju probleme u ponašanju dolaze iz konfliktnih obitelji u kojima vlada manjak podrške, razumijevanja i komunikacije (Vulić-Prtorić 2002).

Unatoč brojnim istraživanjima koja su provedena s ciljem ispitivanja uloge različitih čimbenika, osobito onih obiteljskih, u nastajanju problema u ponašanju kod djece i mladih, čini nam se važnim istražiti ovaj fenomen iz šire perspektive. Uključivanjem varijabli koje se odnose na ekonomske prilike, prilike stanovanja te zajedničko provođenje vremena pruža širu sliku relevantnu za razumijevanje, a time i za preveniranje problema u ponašanju.

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi ulogu sociodemografskih obilježja, zadovoljstva obitelji i socijalne podrške u problemima ponašanja djece i mladih.

Specifično, prvi problem istraživanja bio je utvrditi probleme u ponašanju, zadovoljstvo obitelji i socijalnu podršku sudionika istraživanja. Drugi problem bio je ispitati postoji li razlika u problemima u ponašanju, zadovoljstvu obitelji i socijalnoj podršci s obzirom na dob sudionika istraživanja. Treći problem bio je utvrditi povezanost među mjerenim varijablama, dok je četvrti problem bio utvrditi prediktivnu vrijednost spola, dobi, financijske dostupnosti, mjesta življenja, zadovoljstva obitelji i socijalne podrške u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju u djece i mladih.

METODA ISTRAŽIVANJA

Mjerni instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja korišten je upitnik koji ispituje pet područja: sociodemografska obilježja sudionika istraživanja (spol i dob), kvalitetu socijalne mreže, financijsku dostupnost, probleme u ponašanju (eksternalizirane i internalizirane probleme) te zadovoljstvo s obitelji.

Pritom smo za mjerenje problema u ponašanju koristili odabrane tvrdnje iz Achenbachove (2001) Skale samoprocjene ponašanja mladih, a za mjerenje za-

dovoljstva s obitelji subskalau iz Skale kvalitete obiteljskih interakcija Anite Vulić-Prtorić (2004).

Za potrebe ovog istraživanja konstruirana je skala **Socijalne podrške** koja se sastoji od šest tvrdnji. Skala ispituje prihvaćanje i razumijevanje od strane obitelji, odnose u obitelji, prijateljsko prihvaćanje i pomoć prijatelja. Mogućnost odgovora bila je na skali od 5 stupnjeva pri tome odgovor 1 označava *nikad*, a odgovor 5 *uvijek*. Skala je jednofaktorske strukture i objašnjava 34% zajedničke varijance. Tipična tvrdnja ove skale glasi: *Moj najbolji prijatelj je uz mene kada mi treba pomoć*. Pouzdanost iznosi Cronbach alpha= 0,72 (Tablica 1.). Dobiveni rezultat na skali Socijalne podrške interpretira se kao kvaliteta socijalne podrške koju dijete prima od roditelja i prijatelja. Veći rezultat na skali označava veću socijalnu podršku.

Skala **Financijska dostupnost** također je konstruirana za potrebe ovog istraživanja. Sastoji se od šest tvrdnji. Skala procjene sastojala se od pet stupnjeva u svrhu ispitivanja koliko roditelji financijski pružaju djeci u smislu putovanja, odjeće, odlazaka u kino, prehrane u školi itd. Pri tome odgovor 1 označava *nikad*, a odgovor 5 *uvijek*. Rezultati konfirmatorne faktorske analize ukazuju na zadovoljavajuću jednofaktorsku strukturu. Ponuđene tvrdnje objašnjavaju 23% ukupne varijance. Pouzdanost skale iznosi Cronbach alpha= 0,63 (Tablica 1.). Tipična tvrdnja ove skale glasi: *Roditelji mi novu obuču i odjeću kupuju* (koliko često?). Dobiveni rezultat na skali interpretira se kao udovoljavanje financijskim potrebama djeteta te veći rezultat označava veću financijsku dostupnost.

Skale samoprocjene ponašanja mladih (Živčić Bećirević i Smojver-Ažić 2004, prema Klarin; Šimić Šašić i Klarin 2017) adaptirana je verzija istoimene skale autora Achenbachova (2001), a odnosi se na eksternalizirane i internalizirane probleme u ponašanju. Originalna verzija te skale sadrži 113 tvrdnji. S obzirom na to da je u originalnoj verziji upitnik predugačak, odabrali smo 50 tvrdnji za koje smo smatrali da su prikladne dobi sudionika. Sudionici su na skali od tri stupnja trebali procijeniti koliko svaka tvrdnja opisuje njihovo ponašanje. Pri tome 0 označava *potpuno netočno*, 1 *ponekad ili djelomično točno* i 2 *potpuno točno*. Veći rezultat na skali ukazuje veću izraženost problema u ponašanju. Odabrane tvrdnje podvrgli smo faktorskoj analizi na zajedničke faktore i dobili smo zadovoljavajuću faktorsku strukturu. Skala internaliziranih problema sadrži 29 tvrdnji, a skala eksternaliziranih problema sadrži 21 tvrdnju izuzev jedne tvrdnje koju smo izbacili jer nije imala zadovoljavajuću povezanost s ukupnim rezultatom. Tako dobivene skale imaju zadovoljavajuću unutarnju pouzdanost. Za skalu

internaliziranih problema Cronbach alpha iznosi 0,90, a za skalu eksternaliziranih problema Cronbach alpha iznosi 0,71. Skala sveukupno objašnjava 27% zajedničke varijance od čega skala internaliziranih problema objašnjava 17%, a skala eksternaliziranih problema 10 % zajedničke varijance (Tablica 1.). Tipična tvrdnja za skalu internaliziranih problema glasi: *Često plačem*, a za skalu eksternaliziranih problema: *Uništavam tuđe stvari*.

Skala **Zadovoljstva obitelji** subskala je iz Skale kvalitete obiteljskih interakcija – KOBI autorice Anite Vulić-Prtorić (2004). Skala se sastoji od jedanaest tvrdnji na koje su sudionici odgovarali na skali od 5 stupnjeva pri čemu 1 označava *uopće nije točno*, a 5 označava *da, u potpunosti je točno*. Skala ispituje djetetove osjećaje u odnosu na obitelj kao cjelinu. Skala je podvrgnuta analizi faktorske strukture na zajedničke faktore te je dobivena jednofaktorska struktura u kojoj tih jedanaest tvrdnji objašnjava 40% zajedničke varijance. Tipična tvrdnja skale glasi: *U mojoj obitelji me nitko ne razumije*. Pouzdanosti Cronbach alpha 0,86 (Tablica 1.). Veći rezultat na ovoj skali označava veće zadovoljstvo obiteljskom interakcijom.

Sudionici istraživanja

U ovom istraživanju sudjelovalo je 208 učenika četvrtih i osmih razreda osnovne škole. Gledano prema spolu bilo je 107 djevojčica (51,44%) i 101 dječak (48,56%). Prosječna dob djece bila je $M=12,4$ godina (raspon dobi kreće se od 10 do 16 godina), $SD=2,02$.

Istraživanje je obuhvaćalo 90 učenika četvrtih razreda (43,27%) te 118 učenika osmih razreda (56,73%).

Postupak

Ovo istraživanje provedeno je u sedam osnovnih škola na području Zadarske županije. Prethodno smo u svakoj od tih škola zatražili dopuštenje čelnika ustanove, odnosno ravnatelja ili ravnateljica, za provođenje istraživanja te pristanak roditelja da njihova djeca budu sudionici istraživanja.

Ispunjavanje je trajalo 25 minuta, a provedeno je u okviru redovitog školskog sata. Učenici su bili upoznati s tematikom istraživanja i uvjetima ispunjavanja ankete. Istraživanje je provedeno u skladu s etičkim principima pri čemu je sudionicima zagarantirana anonimnost.

REZULTATI S RASPRAVOM

Prvi korak u analizi rezultata bila je deskriptivna statistika (Tablica 1.) kako bismo saznali koliko su učenici osnovnoškolskog uzrasta zadovoljni svojim obiteljima, socijalnom podrškom okoline i financijskom dostupnošću. Budući da većina rezultata odstupa od normalne distribucije, ali su pokazatelji asimetričnosti i zaobljenosti u prihvatljivim granicama (Kline 2011), u obradi rezultata korišteni su parametrijski postupci.

TABLECA 1. Deskriptivna statistika za sve mjerene varijable

Varijable	N	M	Min	Max	SD	Cr. alpha	Asimetričnost	Zaobljenost
Socijalna podrška (sp)	208	22,11	11	25	2,86	0,72	-1,33	2,01
Financijska dostupnost (fd)	208	20,79	11	28	3,47	0,63	-0,25	-0,26
Internalizirani problemi (in)	208	38,91	29	70	8,71	0,90	1,41	1,52
Eksternalizirani problemi (ei)	208	32,08	23	46	4,33	0,71	1,26	1,16
Zadovoljstvo obitelji (zo)	208	50,06	24	55	5,93	0,86	-1,94	4,45

Iz rezultata prikazanih u Tablici 1., s obzirom na prosječne vrijednosti možemo zaključiti da djeca doživljavaju visok stupanj socijalne podrške od svoje uže okoline koju čine obitelj i prijatelji. Djeca su u većoj mjeri davala pozitivne odgovore na tvrdnje iz skale Socijalne podrške. Temeljem dobivenih procjena možemo zaključiti kako većina djece smatra da ih roditelji i prijatelji prihvaćaju i razumiju, da je prijateljima stalo do njih te da imaju izrazito dobre obiteljske odnose. Također, uočavamo da djeca u većoj mjeri doživljavaju financijsku dostupnost od strane roditelja, što znači da su pretežno zadovoljni time koliko im roditelji pružaju dobra ili sadržaja.

Nadalje, promatrajući rezultate deskriptivne statistike i prosječnu vrijednost u odnosu na minimalni i maksimalni rezultat na svakoj pojedinoj skali možemo reći da djeca pokazuju relativno nisku razinu internaliziranih problema i prosječ-

nu razinu eksternaliziranih problema. Isto tako možemo reći da je većina djece zadovoljna svojom obitelji, odnosno smatraju da je obitelj za njih izvor utjehe i zadovoljstva, da članovi njihove obitelji čine dobro jedni drugima, te da se mogu pouzdati u svoju obitelj.

Razmatrajući rezultate deskriptivne statistike možemo zaključiti da su ispitana djeca zadovoljna svojom obitelji, socijalnom podrškom i financijskom dostupnošću te da su internalizirani problemi u ponašanju relativno niski dok je razina eksternaliziranih problema u ponašanju u razini prosjeka.

Testirajući značajnost razlike u mjerenim varijablama, zaključujemo da se učenici 4-ih razreda razlikuju od učenika 8.-ih razreda u eksternaliziranim problemima i u zadovoljstvu obitelji (Tablica 2.).

TABLICA 2. Rezultati testiranja značajnosti razlike u varijablama u kojima je zabilježena razlika s obzirom na dob

	Razred	N	M	SD
Eksternalizirani problemi u ponašanju	ukupno	208	211,08	3,71
	4. razred	90	209,98	3,21
	8. razred	118	211,92	3,87
	$t\text{-test}_{(205)}=3,87$ $p=0,000$			
Zadovoljstvo obitelji	ukupno	208	50,06	5,93
	4. razred		52,36	3,24
	8. razred		48,42	6,84
	$t\text{-test}_{(205)}=3,87$ $p=0,000$			

Rezultati testiranja značajnosti razlike govore u prilog zaključku da su eksternalizirani problemi u ponašanju češći kod starijih nego kod mladih i da

su stariji manje zadovoljni s obitelji. Učestalije manifestiranje eksternaliziranih problema u ponašanju ne iznenađuje s obzirom na rezultate raniji istraživanja koji idu u smjeru zaključka da se s dobi povećava nasilničko ponašanje, konzumacija alkohola, duhana i drugih sredstava ovisnosti (Ljubotina i Galić 2002). Također, ne iznenađuje i manje zadovoljstvo obitelji kod starijih koje je vjerojatno rezultat učestalijih restriktivnih mjera koje roditelji poduzimaju prema mladima ove dobi. Ovdje je zanimljivo istaknuti relativno visoku korelaciju između eksternaliziranih problema u ponašanju i zadovoljstva obitelji ($r=-0,49$) kod starijih. Smjer povezanosti je negativna, što znači da je manje zadovoljstvo obitelji povezano i s više eksternaliziranih problema kod mladih. U literaturi prevladavaju istraživanja koja potvrđuju značajan utjecaj roditeljstva u kojem prevladava kažnjavanje na eksternalizirane probleme u ponašanju (Wissink, Deković i Meijer 2006).

U internaliziranim problemima u ponašanju nema razlika s obzirom na razred, tj. dob djece. Neka druga istraživanja pokazuju drugačije. Naime, rezultati istraživanja provedenog na uzorku učenika 2-ih i 4-ih razreda osnovnih škola u Zadru upućuju na smanjenje internaliziranih i eksternaliziranih oblika ponašanja kod dječaka s obzirom na dob. Kod djevojčica je ipak zabilježen porast u iskazivanju takvih oblika ponašanja obzirom na dob, tj. razred (Zrilić i Šimurina 2017). Istraživanje Kuzman, Pejnović-Franelić i Pavetić-Šimetin (2004) provedeno na uzorku 4 397 učenika 8-ih razreda osnovne škole i 1-ih razreda srednje škole ukazuju na porast internaliziranih teškoća s dobi, a najveći porast simptoma zabilježen je kod učenica u dobi od 15 godina. Rezultati ovog istraživanja temeljeni na testiranju razlika s obzirom na dob i spol pokazuju da nema značajne razlike, niti je interakcija među ovim varijablama značajna kod internaliziranih problema, dok je za eksternalizirane probleme razlika značajna samo s obzirom na dob (interakcija između dobi i spola nije značajna).

Treće istraživačko pitanje odnosilo se na ispitivanje povezanosti između mjernih varijabli (Tablica 3.).

TABLICA 3. Rezultati korelacijske analize između mjerenih varijabli

Varijable	zadovoljstvo obitelji	socijalna podrška	financijska dostupnost	internalizirani problemi	eksternalizirani problemi
zadovoljstvo obitelji	1,00	0,53*	0,40*	-0,56*	-0,51*
socijalna podrška		1,00	0,47*	-0,55*	-0,28*
financijska dostupnost			1,00	-0,33*	-0,12
internalizirani problemi				1,0	0,47*
eksternalizirani problemi					1,00

Dijete koje ima više internaliziranih problema manje je zadovoljno s obitelji, socijalnom podrškom te financijskom dostupnošću od strane obitelji.

Dobiveni rezultati u prilog su rezultatima prijašnjih istraživanja. Primjerice, rezultati dobiveni na uzorku djevojčica ukazuju da je nezadovoljstvo obitelji značajan prediktor za pojavu depresivnosti, anksioznosti i somatizacije (Vučić-Prtorić 2002). Vjerojatno veća zaokupljenost općom atmosferom u obitelji kod djevojčica rezultira i većom osjetljivošću i ne/zadovoljstvom obiteljskom klimom što može izazvati internalizirane probleme u ponašanju. Također pretpostavka je da financijske teškoće izazivaju kod roditelja tjeskobu te time utječu na mentalno zdravlje djeteta. Rezultati istraživanja koje su proveli Ge, Conger, Lorenz, Elder, Montague i Simons (1992) pokazali su da ekonomski stres utječe na odnos između roditelja i djeteta na način da narušava njihov odnos i povećava psihološki stres kod djeteta. Isto to potvrđuje istraživanje provedeno u Finskoj čiji rezultati ukazuju na to da smanjenje prihoda obitelji ima negativan utjecaj na mentalno zdravlje djece (Solantaus; Leinonen i Punamaki 2004). Obradović-Čudina i Obradović (2006) navode da ekonomski stres ima negativan utjecaj na emocionalni razvoj djeteta, a u razdoblju djetinjstva i adolescencije može potaknuti delinkventno ponašanje. Domaća istraživanja također vode zaključku da je socioekonomski status obitelji povezan s emocionalnim problemima kod djece, socijalizacijom, zadovoljstvom obiteljskim odnosima i psihičkim zlostavljanjem

(Ajduković i Rajhvajn Bulat 2012). Skala Financijske dostupnosti koja je korištena u ovom istraživanju obuhvaćala je pitanja o tome svadaju li se roditelji oko novca, koliko često im kupuju novu odjeću i obuću, daju novac za hranu u školi, vode ih u kino, muzeje ili na putovanja itd. Roditelji koji imaju nizak socioekonomski status ne mogu često svojoj djeci pružiti neka dobra ili sadržaje, premda to žele, što izaziva nezadovoljstvo financijskom dostupnošću kod njihove djece. Možemo pretpostaviti da postoje i roditelji koji svojoj djeci mogu udovoljiti takvim zahtjevima, ali iz nekih razloga ne žele, te su njihova djeca također nezadovoljna financijskom dostupnošću. Djeca iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa žive u „lančanoj reakciji“ negativnih ishoda jer ekonomski stres utječe na odnos roditelja i djeteta pa je dijete nezadovoljno financijskom dostupnošću svojih roditelja, općenito sa svojom obitelji, a samim time i socijalnom podrškom okoline.

Nadalje, dijete koje ima više eksternaliziranih problema također je manje zadovoljno s obitelji i socijalnom podrškom od strane obitelji i vršnjaka, dok ne postoji korelacija s financijskom dostupnošću. Možemo pretpostaviti da negativna atmosfera u obitelji, manje emocionalne topline i visoka očekivanja roditelja utječu na djetetovo nezadovoljstvo s obitelji što pogoduje razvijanju delinkvencije i agresivnosti. Socijalna podrška važan je čimbenik koji utječe na emocionalno stanje djeteta i osjećaj pripadnosti. Prihvaćanje i razumijevanje od strane obitelji i prijatelja povezano je s osjećajem socijalne podrške kod djeteta koja nadalje djetetu pomaže u suočavanju s brojnim razvojnim promjenama (Šućur; Kletečki Radović; Družić Ljubotina i Babić 2015). S druge strane, ne prihvaćanje od okruženja frustrirajuće djeluje na dijete, što može doprinijeti razvoju nasilničkog ponašanja.

Posljednje istraživačko pitanje odnosilo se na ispitivanje prediktivne vrijednosti ispitanih varijabli za internalizirane i eksternalizirane probleme u ponašanju kod djece i mladih. U tu svrhu proveli smo dvije stupnjevite regresijske analize u koje smo u prvom koraku unijeli sociodemografske varijable spola, dobi, mjesta življenja i financijske dostupnosti, a u drugom koraku dodali smo varijable koje mogu biti indikator socijalnih interakcija, a to su zadovoljstvo obitelji i socijalna podrška. Rezultati ove analize prikazani su u Tablici 4.

TABLICA 4. Rezultati stupnjevite regresijske analize za internalizirane i eksternalizirane probleme u ponašanju

Varijable	Prediktori	Beta	
Internalizirani problemi	1.korak spol	0,05	
	dob	0,04	R=0,36
	mjesto življenja	-0,13	R ² =0,14
	financijska dostupnost	-0,31*	F _(4,203) =7,62; p=0,000
	2.korak		
	spol	0,13*	R=0,66
	dob	-0,15*	R ² =0,44
	mjesto življenja	-0,10	F _(6,201) =26,14; p=0,000
	Financijska dostupnost	0,02	
	Zadovoljstvo obitelji	-0,43*	
	Socijalna podrška	-0,35*	ΔR=0,31; p=0,000
Eksternalizirani problemi	1.korak		
	spol	-0,13*	R=0,34
	dob	0,24*	R ² =0,11
	mjesto življenja	-0,13	F _(4,203) =6,54; p=0,000
	financijska dostupnost	-0,10	
	2.korak		
	spol	-0,08	R=0,56
	dob	0,07	R ² =0,29
	mjesto življenja	-0,10	F _(6,201) =13,99; p=0,000
	financijska dostupnost	0,11	
	zadovoljstvo obitelji	-0,48*	
socijalna podrška	-0,05	ΔR=0,18; p=0,000	

*p<0,05

Zanimljivo je da se u prvom koraku regresijske analize izdvojila financijska dostupnost kao značajan prediktor internaliziranih problema. U ovom istraživanju financijska dostupnost odnosila se na spremnost i/ili mogućnost roditelja da udovolje djetetu u zadovoljenju potreba da zajedno budu u nekoj aktivnosti kao npr.

odlazak na izlete, u kinu i muzeje, ali i spremnost odnosno mogućnost roditelja da djetetu kupi ono što mu treba. Pri tome su potrebna određena financijska sredstva. U ovom kontekstu, a uzevši u obzir rezultate dobivene u drugom koraku regresijske analize, skloniji smo ovaj rezultat interpretirati kao spremnost roditelja da provede vrijeme s djetetom u nekoj zajedničkoj aktivnosti. Naime, kada u regresijsku analizu uvedemo varijable zadovoljstvo obitelji i socijalnu podršku, financijska dostupnost gubi značaj. U konačnici zadovoljstvo obitelji i socijalna podrška, dodatno objašnjavaju 31%

varijance internaliziranih problema. U drugom koraku značajnim su se prediktorima izdvojili i dob i spol.

Osvrt na rezultate hijerarhijske regresijske analize za eksternalizirane probleme u ponašanju ukazuje na zaključak da se u prvom koraku kao značajni prediktori izdvajaju spol i dob djeteta, dok se u drugom koraku izdvojila samo jedna varijabla, a to je zadovoljstvo obitelji koja dodatno povećava objašnjenu varijancu za 18%.

Općenito, značajno je istaknuti da zadovoljstvo obiteljskom klimom značajno objašnjava varijancu i internaliziranih i eksternaliziranih problema, pri tome uloga ove varijable, zajedno s varijablom socijalne podrške u većoj mjeri doprinosi objašnjenju internaliziranih problema u ponašanju. Drugim riječima zadovoljstvo obitelji, razumijevanje i podrška koju mlada osoba dobiva od članova svoje obitelji, ali i prijatelja više doprinosi objašnjenju internaliziranih problema u ponašanju u odnosu na eksternalizirane probleme u ponašanju. Istraživanje Vulić-Prtorić (2002) također upućuje na zaključak o značajnosti obiteljskih interakcija osobito za razvoj depresivnosti kod djece. Naime, djeca koja nemaju podršku obitelji, a u ovom istraživanju i podršku prijatelja, vjerojatno nisu spremna tražiti emocionalnu i instrumentalnu pomoć te ostaju sama i povučena. Time se stvara pretpostavka za razvoj internaliziranih problema u ponašanju.

Druga istraživanja također upućuju na zaključak da je djetetova percepcija interakcije u obitelji značajan prediktor problema u ponašanju, odnosno da poremećeni odnosi u obitelji mogu biti rizičan čimbenik u razvijanju problema u ponašanju kod djece (Vulić-Prtorić 2002). Djeca od roditelja imaju čitav niz očekivanja poput zainteresiranosti, razumijevanja, prihvaćanja, povjerenja, ljubavi (Lacković-Grgin 2006). Ukoliko ta očekivanja nisu ispunjena, sigurno se javlja osjećaj odbačenosti, nerazumijevanja, nezadovoljstva, neprihvatanja što može biti rizičan čimbenik za probleme u ponašanju kod djece i mladih.

Na koncu, valja istaknuti da je nedostatak ovog istraživanja svakako prigodan

i relativno mali uzorak, ali isto tako treba reći da rezultati ovog istraživanja potvrđuju rezultate prijašnjih istraživanja. Zadovoljstvo s obitelji i procjena obiteljske atmosfere kao više ili manje sigurne baze čini protektivni odnosno rizični faktor za razvoj problema u ponašanju kod djece i mladih. Financijska dostupnost varijabla je koju bi u budućim istraživanjima trebalo dodatno ispitati, i to u kontekstu ekonomskog statusa obitelji i utjecaja siromaštva na dijete. Također, financijska dostupnost značajna je i u kontekstu odnosa s roditeljima, bivanja zajedno, dijeljenja iskustva različitim zajedničkim aktivnostima, ali i socijalizacije s vršnjacima. Iskustva posjedovanja stvari (npr. mobitela, odjevnih predmeta) i sudjelovanje u različitim obiteljski aktivnostima (proslave, praznici, izlasci) čini temelj za dijeljenje iskustva i vršnjačku interakciju.

ZAKLJUČAK

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem vode zaključku da su djeca zadovoljna svojom obitelji te da doživljavaju relativno visok stupanj socijalne podrške od obitelji i prijatelja. Financijska dostupnost također je ocjenjena relativno visokom, odnosno djeca su zadovoljna koliko im roditelji pružaju u dobrima i u sadržajima. Također, možemo zaključiti da djeca pokazuju relativno nisku razinu internaliziranih problema i prosječnu razinu eksternaliziranih problema u ponašanju.

Ispitujući razlike s obzirom na dob, rezultati pokazuju da su starija djeca/mladi manje zadovoljni svojom obitelji i da su među njima češći eksternalizirani problemi u ponašanju što je vjerojatno povezano sa specifičnostima razvojnog razdoblja i s otporom djece te dobi u odnosu na zahtjeve koji dolaze od roditelja.

Nadalje, značajni prediktori internaliziranih problema u ponašanju pokazali su se spol, dob, zadovoljstvo obitelji i socijalna podrška, dok je značajni prediktor eksternaliziranih problema u ponašanju zadovoljstvo obitelji. Razvojna dob, ženski spol i slabija socijalna podrška rizični su čimbenici za razvoj internaliziranih problema kod djece/mladih.

LITERATURA

- Američka psihijatrijska udruga, Folnegović - Šmalc, Vera, ur. hrv. 1996. *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje*, četvrto izdanje, DSM-IV, Međunarodna verzija s MKB-10 šiframa. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Američka psihijatrijska udruga, Jukić, Vlado i Arbanas, Goran, ur. hrv. 2014. *DSM-5 Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje*. Američka psihijatrijska udruga, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- AJDUKOVIĆ, Marina; Rajhvajn Bulat, Linda. 2012. Doživljaj financijskog statusa obitelji i psihosocijalno funkcioniranje srednjoškolaca. *Revija za socijalnu politiku*, 19 (3): 233 – 254.
- ARTUKOVIĆ, Kristina. 2015. *Utjecaj okolišnih čimbenika na zdravlje djece*. Zagreb: Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- BEGIĆ, Dražen. 2014. *Psihopatologija*. Zagreb: Medicinska naklada.
- CONRADT, Judith; ESSAU, Cecilia A. 2006. *Agresivnost u djece i mladeži*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, Mira; Obradović, Josip. 2006. *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- DEKOVIĆ, Maja; Janssens, Jan M A M. 1992. Parents' Child-Rearing Style and Child's Sociometric Status. *Developmental Psychology*, 28 (5): 925 – 932.
- ĐURETIĆ, Irena. 2016. Agresivnost djece i adolescenata. Split: Hrvatska pedijatrijska proljetna škola. *Zbornik radova za medicinske sestre*, 96-102. <http://www.hpps.com.hr/sites/default/files/Dokumenti/2016/PDFS/Ses%2016.pdf> (10.0 8. 2018.)
- GE, Xiaojia; CONGER, Rand D; LORENZ, Frederick O.; ELDER Jr., GLEN H.; MONTAGUE, Ruth B.; SIMONS, Ronald L. 1992. Linking family economic hardship to adolescent distress. *Journal of research on adolescence*, 2 (4): 351 – 378.
- GENTILE, Douglas A.; LYNCH, Paul J.; LINDER, Jenifer R.; WALSH, David A. 2004. The effects of violent video game habits on adolescent hostility, aggressive behaviors, and school performance. *Journal of Adolescence*, 27, 5 – 22.
- GLAVINA, Eleonora; KERESTEŠ, Gordana. 2007. Anksioznost i depresivnost kao korelati sociometrijskog statusa u grupi vršnjaka. *Suvremena psihologija*, 10 (1): 7 – 21.
- HARTUP, Willard W. 1974. Aggression in childhood: Develoepmental perspec-

- tives. *American Psychologist*, 29, 336 – 341.
- HUESMANN, Rowell L; TAYLER, Laramie D. 2006. *The role of the mass media in violent behavior*. U: Annual Review of Public Health, 26, ur. Ross C. Brownson i dr., 1-23. Palo Alto, CA: Annual Reviews Publishers.
- KLARIN, Mira; ĐERĐA, Valentina. 2014. Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (2): 243 – 262.
- KLARIN, Mira; ŠIMIĆ ŠAŠIĆ, Slavica; KLARIN, Nevena. 2017. Life satisfaction, self-esteem as predictors in behaviour problems in adolescence. U: *Book of selected proceedings of the 20th Psychology Days in Zadar*, ur. Irena Burić, 83 – 91. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- KLING, Rex B. 2011. *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. The Guilford Press.
- KUZMAN, Marina; Pejnović-Franelić, Iva; Pavić-Šimetin, Ivana. 2004. *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- KRANŽELIĆ TAVRA, Valentina. 2002. Rizični i zaštitni čimbenici u školskom okruženju kao temelji uspješnije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38 (1): 1 – 12.
- KRSTANOVIĆ, Nicole. 2016. *Internalizirani poremećaji kod djece i adolescenata*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku.
- KUTEROVAC-JAGODIĆ, Gordana; KERESTEŠ, Gordana. 1997. Perception of parental acceptance-rejection and some personality variables in young adults. *Društvena istraživanja*, 4-5 (30 – 31): 477 – 491.
- LACKOVIĆ-GRGIN, Katica. 2006. *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- LJUBOTINA, Damir; GALIĆ, Jadranko. 2002. Obiteljski odnosi i konzumacija droga na populaciji adolescenata grada Zagreba. *Ljetopis socijalnog rada*, 9 (2): 207 – 232.
- MACUKA, Ivana. 2016. Emocionalni i ponašajni problemi mlađih adolescenata – zastupljenost i rodne razlike. *Ljetopis socijalnog rada*, 23 (1): 65 – 86.
- MCLEOD, Janw D.; SHANAHAN, Michael J. 1996. Trajectories of poverty and children's mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 37(3): 207 – 220.
- MIHIĆ, Josipa; BAŠIĆ, Josipa. 2008. Preventivne strategije – eksternalizirani poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (3) 445 – 471.

- MIKAS, Davor. 2012. Utjecaj emocionalnih i ponašajnih problema na školski uspjeh učenika. *Pedagogijska istraživanja*, 9 (1/2): 83 – 99.
- NIKOLIĆ, Staniša; MARANGUNIĆ, Marijana. 2004. *Dječja i adolescentna psihijatrija*. Zagreb: Školska knjiga.
- NOVAK, Miranda; BAŠIĆ, Josipa. 2008. Internalizirani problemi kod djece i adolescenata: obilježja i mogućnosti prevencije. *Ljetopis socijalnog rada*, 15 (3): 473 – 498.
- OATLEY, Keith; JENKINS, Jennifer. 2003. *Razumijevanje emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- OPIĆ, Siniša. 2007. *Poremećaji u ponašanju učenika osnovne škole*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- PARKER, Jeffrey G.; ASHER, Steven R. 1993. Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peers group acceptance and feelings of loneliness nad social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29 (4): 611 – 621.
- POREDSKI, Tajana. 2015. *Aktivni i pasivni poremećaji u ponašanju učenika osnovne škole*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku.
- PREVIŠIĆ, Vlatko. 2003. Obitelj kao odgojno-socijalna zajednica. U: *Nacionalna obiteljska politika*, ur. Vlado Puljiz i Dejana Bouillet, 191 – 204. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- REITZ, Ellen; DEKOVIĆ, Maja; MEIJER, Ann M. 2006. Relations between parenting and externalizing and internalizing problem behavior in early adolescence: Child behaviour as moderator and predictor. *Journal of Adolescence*, 29, 419 – 436.
- RICIJAŠ, Neven. 2009. Atributiranje vlastitog delinkventnog ponašanja nisko rizičnih i visoko rizičnih maloljetnih delinkvenata. *Kriminologija i socijalna integracija*, 1 (17): 13 – 26.
- SANTALAHTI, Paivi; AROMAA, Minna; SOURANDER, Andre; HELENIUS, Hans; PIHA, Jorma. 2005. Have there been changes in children's psychosomatic symptoms? A 10 year comparison from Finland, *Pediatrics*, 115 (4): 434 – 442.
- SOLANTAUS, Tytti; LEINONEN, Jenni; PUNAMÄKI, Raija L. 2004. Children's mental health in times of economic recession: Replication and extension of the family stress model in Finland. *Development Psychology*, 40 (3): 412 – 429.
- STOJKOVIĆ, Irena; DIMOSKI, Sanja; EMINOVIĆ, Fadilj. 2013. Problemi

- u ponašanju u njihovi korelati u adolescenciji: longitudinalna studija. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12 (4): 455 – 479.
- STUBBS, Paul; LEDIĆ, Marko; RUBIL, Ivica; ZRINŠČAK, Siniša. 2017. *Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj*. Zagreb: Ekonomski institut Zagreb i Zaklada Adris.
- Svjetska zdravstvena organizacija. Kuzman, Marina, ur. hrv. 2012. *Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema*. Zagreb: Medicinska naklada.
- ŠKROKOV, Lucija. 2014. *Uloga socioekonomskog statusa obitelji u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema i školskog uspjeha kod mladih adolescenata*. Zadar: Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- ŠTURLIĆ, Marijana. 2015. *Problemi u socijalizaciji djece: povučeno i agresivno dijete*. Petrinja: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- ŠUĆUR, Zoran; KLETEČKI RADOVIĆ Marijana; DRUŽIĆ LJUBOTINA, Olja; BABIĆ, Zdenko. 2015. *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF. https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Publikacija_Siromastvo_Unicef_2015_online.pdf (16.08.2018.)
- UZELAC, Slobodan. 1995. *Osnove socijalne edukologije mladih s poremećajima u socijalnom ponašanju (socijalnopedagoški aspekt)*. Zagreb: Sagona.
- VAN DEN AKKER, ALITHE L., DEKOVIĆ, Maja i PRINZIE, Peter. 2010. Transitioning to adolescence: How change in child personality and overreactive parenting predict adolescent adjustment problems. *Development and Psychopathology*, 22, 151 – 163.
- VAN OORT, FLOOR.V.A.; VAN DER ENDE, Jan; WADSWORTH, Martha E.; VERHULST, Frank C.; ACHENBACH, Thomas M. 2011. Cross-national comparison of the link between socioeconomic status and emotional and behavioral problems in youths. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 46 (2): 167 – 172.
- VASTA, Ross; HAITH, MARSHALL M.; MILLER, Scott. A. 2005. *Dječja psihologija*. Zagreb: Naklada Slap.
- VULIĆ-PRTORIĆ, Anita. 2002. Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5 (1): 31 – 51.
- VULIĆ-PRTORIĆ, Anita. (2004). Skala kvalitete obiteljskih interakcija - KOBİ. U *Zbirka psihologijskih skala i upitnika II*. ur. A. Proroković i dr., 24 – 33. Sveučilište u Zadru.

- VULIĆ-PRTORIĆ, Anita. 2005. Upitnik psihosomatskih simptoma za djecu i adolescente – procjena valjanosti. *Suvremena psihologija*, 8 (2): 211 – 227.
- WIEDER, Serena; GREENSPAN, Stanley I. 2003. *Dijete s posebnim potrebama – Poticanje intelektualnog i emocionalnog razvoja*. Lekenik: Ostvarenje d.o.o.
- WISSINK, Inge B.; DEKOVIĆ, Maja; MEIJER, Ann M. 2006. Parenting behavior, quality of the parent-adolescent relationship and adolescent functioning in four ethnic groups. *Journal of Early Adolescence*, 26, 133 – 159.
- ZRILIĆ, Smiljana; ŠIMURINA, Tina. 2017. Razlike u prevalenciji poremećaja u ponašanju s obzirom na dob i spol učenika nekoliko zadarskih osnovnih škola. *Školski vjesnik*, 66 (1): 27 – 41.

**BEHAVIOR PROBLEMS IN CHILDREN AND YOUNG PEOPLE –
THE CONTRIBUTION OF SOCIODEMOGRAPHIC FEATURES,
FAMILY SATISFACTION AND SOCIAL SUPPORT**

ABSTRACT

The aim of this research was to determine the role of sociodemographic features, family satisfaction and social support for behavioral problems in children and young people. For this purpose, a survey was conducted on 208 fourth grade primary school pupils (average age of 10.12) and 8th grade primary school pupils (14.14 years of age in average) using the following measuring instruments: Social support scales, Financial availability scales, Behavior self assessment scales for youth and Scales of family satisfaction. The results obtained by this research lead to the conclusion that externalized behavioral problems are more common among older children/young people who are also less satisfied with their family than younger children. There was no significant difference in internalized behavioral problems due to age. Gender differences have also not been recorded. When examining correlations with internalized behavioral problems, there is a significant correlation with family satisfaction, financial availability and social support. Hierarchical regression analysis shows that family satisfaction and social support alone explain 31% of the common variance of internalized behavioral problems in children and youth. Significant correlates of externalized behavioral problems are family satisfaction and social support, and in the final step, family satisfaction independently contributes to explaining 18% of the variance of externalized behavioral problems in children and young people.

KEY WORDS: *behavioral problems, family satisfaction, social support, financial availability*